

Det sammanflätade intresset.

Staten, affärsbankerna och småföretagen i
ATP-systemet 1958–1962¹

Lena Andersson-Skog & Martin Eriksson

Frågan om det svenska pensionssystemets framtida utformning och innehåll kom att utredas i omgångar under efterkrigstiden utan att någon politisk enighet kunde nås. Koalitionsregeringen bestående av Socialdemokraterna och Bondeförbundet beslutade att hålla en folkomröstning i frågan 1957 med tre förslag. Socialdemokraterna, Sveriges Kommunistiska Parti och den fackliga rörelsen förordade en obligatorisk allmän tjänstepension (ATP) som skulle finansieras genom att en del av lönen avsattes till pension som betalades in av arbetsgivaren. Högers, Folkpartiets och arbetsgivarnas alternativ var att pensionsfrågan skulle lösas på frivillig väg, det vill säga genom en tjänstepension grundad på överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter. Bondeförbundets ståndpunkt var att folkpensionen skulle höjas men att frågan om tilläggspensioner skulle lösas på frivillig väg.²

Folkomröstningsresultatet blev mycket jämnt – utan tydlig vinnare –, vilket återspeglades i det höga tonläget och den hårda ideologiska debatten i pressen. Eftersom regeringspartierna stod på olika sidor i pensionsfrågan, avgick Bondeförbundet ur regeringen. Socialdemokraterna tillsatte en ny pensionsutredning 1958, men också nu gick förhandlingarna i stå. Regeringen tog dock ATP-frågan till omröstning i riksdagen 1959 och vann i första kammaren. Omröstningen avgjordes slutligen i andra kammaren i och med att en av Folkpartiets ledamöter, Ture Königson, valde att lägga ner sin röst, vilket gjorde att Socialdemokraternas förslag gick igenom med en rösts övervikt.³

Den pensionsreform som införde den allmänna tilläggspensionen (ATP) och en förvaltning av pensionskapitalet genom allmänna pensionsfonder (AP-fonder) har i allmänhet i den historiska forskningen beskrivits som en politiskt och ideologiskt kontroversiell process. Den utgör på detta sätt en dramatisk konflikt utifrån flera skarpa politiska och ideologiska dikotomier som höger/vänster, arbetare/tjänstemän och arbete/kapital.⁴ Efter konflikterna mellan socialdemokratin och näringslivet under 1940-talet, då näringslivets aktörer tydligt hade signalerat att de uppfattade lagstiftning inom olika områden i ekonomin som tvång, konfiskation och socialisering, hade relationerna mellan stat och näringsliv förbättrats. Regeringen var i vissa fall beroende av lojal medverkan från näringslivets organisationer för

att kunna genomföra sina politiska intentioner på ett effektivt sätt och valde därför att erbjuda förhandlingar istället för lagstiftning. Med utgångspunkt från denna beskrivning var beslutet om ATP-systemet en avvikelse från den samförståndsanda som den ekonomiska politiken hade utformats i under 1950-talet.⁵

Men även om införandet av ATP-systemet kännetecknades av betydande ideologiska konflikter under den politiska processen, kan det alltså inte uteslutas att relationen mellan intressen som representerade arbete och kapital hade en annan karaktär under implementeringen av ATP-systemet på finansmarknaden. I denna artikel kommer vi därför att studera interaktionen mellan staten och Svenska Bankföreningen i samband med beslutsprocesserna om AB Industrikredit och AB Företagskredit. Dessa (om)bildades 1960 respektive 1962 och fungerade som mellanhandsinstitut mellan AP-fonden och de slutliga läntagarna. I studien fokuserar vi både på hur de existerande motsättningar som fanns mellan staten och affärsbankerna kom till uttryck och hur dessa hanterades för att uppnå konstruktiva beslut. Denna frågeställning bygger på ett metodologiskt antagande inom den regleringshistoriska forskningen som lyfter fram vikten av att det "osedda" och "bortsedda" också kan vara det avgörande vid en reglerings utformning. Endast genom empirisk forskning är det möjligt att kartlägga hur initialt osannolika allianser kan underlätta och styra en reglering i en för de medverkande parterna önskvärd riktning.⁶ Med detta perspektiv ligger vårt fokus på att undersöka i vilken mån det existerade så pass omfattande kontakter och relationer mellan affärsbankerna och staten att detta resulterade i viktiga långsiktiga institutionella lösningar även inom ramen för ett så kontroversiellt område som ATP-systemet.

Denna studie har möjliggjorts av att vi har fått tillgång till Svenska Bankföreningens samtliga protokoll för perioden 1958–1962. Dessa protokoll innehåller handlingar om både AB Industrikredit och AB Företagskredit, de två kreditinstitutioner som bankerna och staten förhandlade om. Tillsammans med kommittéarkiv från de utredningar och propositioner som behandlar Industrikredit och Företagskredit utgör dessa protokoll det huvudsakliga källmaterialet för uppsatsen. Detta urval är delvis baserat på tillgången till statligt källmaterial i Riksarkivet. I konseljakten bakom beslutet att ombilda Industrikredit saknas handlingarna. Detta inte efter en gallring, utan det framgår att handlingarna vid tiden för konseljen förvarades på finansdepartementet.⁷ Det har dock varit möjligt att hantera detta bortfall dels genom den tryckta riksdagspropositionen, dels genom handlingar i Svenska Bankföreningens arkiv.

Analytiskt ramverk

Uppsatsens grundläggande ansats bygger på två begrepp som beskriver hur staten och det privata näringslivet samarbetar i samband med beslutsprocesser: blandningsadministration och förhandlingsekonomi. Dessa begrepp utarbetades ursprungligen av Gudmund Hernes under den första norska maktutredningen. Vi tolkar begreppet blandningsadministration som att både företag och organisationer deltar i utformningen av offentlig politik. I en blandningsadministration innebär förhandlingsekonomi att stat och organisationer tillsammans påverkar marknadskrafterna. Företagens investerings-, produktions- och sysselsättningsbeslut fattas därigenom i samspel eller i direkta förhandlingar med politiska organ. Genom dessa relaterade processer sammanflätas staten, organisationerna och företagen då gränslinjen mellan politik och förvaltning å ena sidan och företagen å den andra suddas ut.⁸

I det här avseendet bygger vi även vidare på nationalekonomen Lars Jonungs beskrivning av relationen mellan staten och affärsbankerna under kreditregleringen. Jonung hävdar att det fanns en maktbalans mellan staten och affärsbankerna under efterkrigstiden. Visserligen hade affärsbankerna svagt politiskt stöd hos Socialdemokraterna. De kunde inte påverka sin situation genom att vädja till regeringen eller andra intressegrupper utanför Svenska Bankföreningen, som var de svenska affärsbankernas branschorganisation. Denna situation komplicerades av att det fanns ett ständigt hot om ytterligare skärpningar av regleringarna på kreditmarknaden för bankerna.⁹ Trots detta kunde affärsbankerna i allmänhet föra en dialog med Riksbanken i syfte att etablera alternativa sätt att styra kapitalbildningen. Genom att lägga fram ett konkret förslag som passade bankerna, kunde Bankföreningen förnuftsmässigt vädja till staten att det fanns en lämplig lösning som skulle fungera om bara staten accepterade den.¹⁰ Även om det var staten som kontrollerade agendan över penningpolitiken, fanns det alltså utrymme för förhandlingar mellan Riksbanken och affärsbankerna, framför allt när Riksbanken ville diskutera den tekniska utformningen och praktiska användningen av olika kreditinstrument.¹¹

Eftersom AB Industrikredit och AB Företagskredit i första hand syftade till att förse små företag med krediter, påverkades förhandlingarna av en principiell konflikt mellan staten och affärsbankerna om rollfördelningen på marknaden för småföretagskrediter. Denna konflikt var historiskt betingad och gick tillbaka till mellankrigstiden. Under denna period började de små företagens problem att få krediter på finansmarknaderna uppmärksammas av staten.¹² En anledning till detta var en generell förändring i statens roll på finansmarknaderna som kännetecknades av ökad reglering och andra typer

av kontroller och ingrepp.¹³ Lösningen för att hantera de små företagens finansiering blev därmed att staten genom regleringar och andra åtgärder på finansmarknaden började styra kreditmarknaden. I Sverige tog sig denna utveckling uttryck i inrättandet av nya kreditinstitutioner. När AB Industrikredit ursprungligen inrättades 1934 för att förmedla långsiktiga krediter till små och medelstora företag kontrollerades det därför av staten.¹⁴ År 1936 bildades sedan Statens hantverkslånefond, som var inriktad mot långgivning till traditionellt hantverk och småindustri.¹⁵

Under efterkrigstiden breddades de statliga låneformerna till ett system för kreditgarantier för investeringar i maskiner och byggnader i små industriföretag. Detta system var politiskt motiverat och utgick från det behov att flytta över arbetskraft från jordbruk till industri på landsbygden som uppstod efter 1947 års jordbrukspolitiska beslut.¹⁶ Systemet för industrigarantilån infördes 1954. Industrigarantilånen gjorde det möjligt för små företag att få krediter hos kommersiella aktörer på finansmarknaden som affärsbank, sparbank, jordbrukskassa eller andra kreditinrättningar genom att staten garanterade dessa lån.¹⁷

Samtidigt utvecklade affärsbankerna nya utrymmen i sina affärsmodeller för att kunna öka kreditgivningen till små företag. Frågan väcktes inledningsvis av 1945 års Bankkommitté.¹⁸ Arbetet återupptogs sedan av 1949 års Banklagssakkunniga, vars arbete låg till grund för 1955 års banklag.¹⁹ Genom tillkomsten av denna lag blev det möjligt för affärsbankerna att lämna tidsbundna, det vill säga relativt kortfristiga krediter och blankokrediter (krediter utan särskild säkerhet) på ett mer generöst sätt än tidigare. Visserligen hade bestämmelser för blankokrediter reglerats redan i 1932 års banklagstiftning för att göra det enklare för affärsidkare att låna kapital för den egna rörelsen. Denna lånetyp hade emellertid inte fått någon särskilt stor omfattning på grund av att löptiden på dessa lån begränsades till tre månader. För att underlätta kapitalmobilisering för hantverkare och småföretagare genomfördes därför en ändring i 1955 års banklag. I varje enskilt fall kunde en kredit på högst 75 000 kronor beviljas. Blankokrediterna fick dock inte sammanlagt överstiga en tiondel av bankbolagets eget kapital.²⁰

Genom denna utveckling hade staten och Bankföreningen alltså utvecklat två olika synsätt på marknaden för småföretagskrediter. Bankföreningen menade att småföretagen utgjorde en potentiell men begränsad marknad för affärsbankerna, men den innebar speciella krav på riskhanteringen eftersom småföretagens marginaler var små. I motsats till detta menade staten att det fanns anledning att expandera marknaden så långt som de politiska ambitionerna krävde utan att ställa särskilda krav på småföretagen. Vi kommer i det följande att beskriva hur dessa motsättningar hanterades under förhandlingarna om AB Industrikredit och AB Företagskredit.

Småföretagen och ATP-systemet

Beslutsprocessen om AB Industrikredit initierades av att 1957 års pensionskommitté lämnade sitt betänkande inför den kommande ATP-reformen i början av 1958.²¹ Eftersom syftet bakom ATP-reformen var att förbättra pensionerna för de arbetande, ökade samtidigt statens pensionsutfästelser. Det var därför nödvändigt att skapa en allmän pensionsfond (AP-fond). AP-fonden skulle bidra till att kompensera för ett befarat bortfall i långsiktigt sparande och investeringar som kunde uppstå till följd av att det privata sparandet minskade då individen i högre grad förlitade sig på ATP-systemet. AP-fonden skulle i det här avseendet bidra till de investeringar som ekonomin behövde för att skapa en god standard för pensionärerna. Det fanns ett behov av att fondera medel för att på längre sikt kunna användas för att tidsmässigt jämna ut finansieringen av de snabbt växande ATP-pensionerna och att kunna användas som en buffert för att jämna ut tillfälliga underskott i ATP-systemet.²² Eftersom de små företagen skulle betala in avgifter till ATP-systemet, uppmärksammades även deras kreditförsörjning och kapitalbildning av 1957 års pensionskommitté. 1957 års pensionskommitté föreslog i det här avseendet att speciella hypoteksinstitut med rätt att ta upp obligationslån för att förmedla långfristig kredit till små och medelstora företag skulle skapas. Ett hypoteksinstitut är ett kreditinstitut som lämnar bottenlån (lån med fastigheter som säkerhet). Staten hade därmed gjort en viktig markering att delar av den utökade kapitalbildning som blev följden av den kommande pensionsreformen skulle kanaliseras till de mindre företagen.²³

Bankföreningens inledande initiativ

I ett remissvar i mars 1958 på ett antal motioner angående de små och medelstora företagens kreditsituation beskrev Bankföreningen hur den bedömde dessa förändringar och presenterade även en mer allmän omvärldsanalys.²⁴ Bankföreningen framhöll att ett av småindustrins och hantverkets besvärligaste problem var företagets försörjning med långfristigt kapital. En anledning till att detta problem hade uppstått var lågt sparande, som var otillräckligt i förhållande till investeringsbehoven. Här underströk Bankföreningen att den huvudsakliga orsaken var statsmakternas ekonomiska och sociala politik. Företagens möjligheter till självförsörjning av kapital hade beskurits hårt genom de skärpningar av företagsbeskattningen som genomförts. Det var därför nödvändigt med en omprövning av företagsbeskattningens höjd och utformningen av avskrivningsreglerna. Enligt Bankföreningen gick det dock inte att komma ifrån det faktum att upplåning, snarare än

självfinansiering, var den viktigaste finansieringsformen. I det här avseendet hade det blivit ett handikapp för mindre företag att det inte kunde ske genom obligationslån. Bankföreningen hade dock stora förväntningar på institutionella förbättringar inom detta område genom förslaget från 1957 års pensionskommitté att inrätta speciella hypoteksinstitut för förmedling av långfristig kredit till små och medelstora företag, som skulle få rätt att ta upp obligationslån. Denna tanke hade diskuterats i Bankföreningen redan innan dessa förslag offentliggjordes.²⁵

Det var mot denna bakgrund som Bankföreningens styrelse i mars 1958 bildade en särskild kommitté för att arbeta med frågan om inrättande av speciella hypoteksinstitut för att tillgodose den mindre företagsamhetens behov av långfristiga krediter. Medlemmar i denna kommitté var Ola Källqvist (Sundsvallsbanken), Marc Wallenberg (Stockholms Enskilda Bank), Folke Fessé (Skandinaviska Banken), Sven Strömberg (vd för Svenska Bankföreningen), Tore Björkman (Göteborgs Bank), Lennart Dahlström (Sveriges Kreditbank) och Sven Hägerstedt (Svenska Handelsbanken).²⁶

I sin diskussion av förslaget framhöll Bankföreningens styrelse att det var viktigt att kunderna inte tolkade denna rekommendation som att det skulle bli lättare för företagen att få krediter. Även om antalet låneansökningar ökade, var det fortfarande nödvändigt att upprätthålla den avvägning mellan kravet på att säkerställa bankernas likviditet och de små och medelstora företagens kreditbehov som låg bakom 1955 års banklag.²⁷ I den rekommendation som styrelsen utfärdade till medlemmarna i juli 1958 betonades vikten av att bankerna inte lät en ökad efterfrågan på krediter hos kunderna påverka den egna likviditeten.²⁸

Kommittén gick sedan vidare med arbetet att skapa ett nytt kreditinstitut. I september 1958 presenterade den ett förslag. Förslaget var att institutet skulle kallas Företagsfinans AB. Tanken var att det skulle lämna krediter för investeringar i fasta anläggningar, maskiner, rationaliseringsåtgärder etc. Krediterna beräknades få längre bundenhet och omfatta större belopp än vad bankerna normalt gav. Kravet på säkerhet skulle även i viss utsträckning kunna ges ett annat innehåll än enligt banklagen.²⁹

Under styrelsediskussionen av förslaget framhöll ordföranden Lars-Erik Thunholm (Skandinaviska Banken) att även om de små företagens kreditbehov inte var av den storlek som vissa kretsar ville göra gällande, borde den politiska aspekten ändå tillmätas avgörande betydelse vid hanteringen av frågan. Thunholm påpekade att det fanns en reell risk att ett institut för kreditgivning till små företag kunde komma att bildas på officiellt initiativ om inte bankerna inrättade ett sådant. Om så skedde, skulle statens inflytande över kreditgivningen expandera. För bankerna vore det i så fall bättre att ta hand om institutet, samt att rikta in verksamheten på ett

Lars-Erik Thunholm (1914–2006) var vd för Skandinaviska Banken 1957–1976, därefter vd för Skandinaviska Enskilda Banken 1976–1984. Thunholm var en av initiativtagarna till SNS (Studieförbundet Näringsliv och Samhälle) 1948. (Bilden från Handelsbankens arkiv, Centrum för Näringslivshistoria, Stockholm 1966.)

sådant sätt som passade dem. Thunholms åsikt delades av Tore Browaldh (Svenska Handelsbanken). Enligt Browaldh hade småföretagens behov av krediter väsentligt överdrivits i den politiska debatten. Förslaget om ett nytt kreditinstitut från Bankföreningen borde därför betraktas som en pr-åtgärd för att visa på bankernas välvilja att nå en lösning på problemet och som en förebyggande åtgärd inför hotet om ett statligt initiativ.³⁰ Detta uttalande återspeglade en strategi som kännetecknade Browaldhs agerande under efterkrigstiden. Oavsett vilket sammanhang han verkade i, påpekade han att det var nödvändigt att kommunicera näringslivets ståndpunkt till allmänheten för att på detta sätt vinna legitimitet och förståelse för dess agerande.³¹

En fråga som dock oundvikligen skulle komma att diskuteras var om det var nödvändigt att bilda ett helt nytt institut, när möjligheten fanns att omvandla det redan existerande AB Industrikredit från 1934. Browaldh var särskilt intresserad av en sådan lösning. Han menade att bildandet av ett helt nytt kreditinstitut kunde leda till överdrivna förväntningar på affärsbankernas upplåning från små och medelstora företag. Bankinspektionen³² kunde också reagera och ställa sig frågan varför bankerna gjorde något indirekt som banklagen tillät dem att göra direkt (här syftade Browaldh

Tore Browaldh (1917–2007) var vd för Handelsbanken 1955–1966, och styrelseordförande för banken 1968–1978. Åren 1978–1981 var han ordförande för Volvo. Browaldh var också en av initiativtagarna till SNS 1948. (Bilden från Handelsbankens arkiv, Centrum för Näringslivshistoria, Stockholm 1960.)

troligtvis på att Bankinspektionen skulle lyfta fram de utökade kreditmöjligheterna till småföretag i 1955 års banklag som ett alternativ till att bilda Företagsfinans AB).³³

Vid mötet betonade även styrelsen som helhet vikten av att i förväg ta kontakt med Bankinspektionen och förankra förslaget.³⁴ I oktober 1958 redovisade Thunholm de diskussioner han haft med byråchefen Torsten Hanström vid Bankinspektionen. Enligt Thunholm var Hanström välvilligt inställd till ett av bankerna ägt och drivet finansieringsinstitut. Hanström hade även nämnt att det pågick undersökningar hur staten skulle organisera utlåningen från en eventuell pensionsfond.³⁵

Det fanns också viss osäkerhet om hur parterna skulle initiera frågan om en ombildning av AB Industrikredit. Thunholms strategi var att bankerna i det skedet inte skulle nämna alternativet att ombilda AB Industrikredit. Det var bättre om Bankinspektionen, den statliga aktören, i sitt yttrande föreslog en ombildning tillsammans med en försäljning av statens andelar i AB Industrikredit. Ett annat alternativ lyftes fram av Folke Fessé. Fessé var ledamot av AB Industrikredits styrelse, och hade diskuterat frågan med en annan ledamot, vice ordföranden Åke Lundgren. Utifrån dessa diskussioner föreföll det som om två möjliga alternativ var att antingen lägga ned Industrikredit eller slå ihop det föreslagna AB Företagsfinans med AB Industrikredit. En sådan ombildning av AB Industrikredit kunde

vara gynnsam för bankerna om den tog formen av nyteckning enbart från bankernas sida, så att staten inte längre hade majoriteten av aktierna.³⁶

Bankföreningen beslutade efter dessa diskussioner att skicka in en skrivelse den 3 januari 1959 med begäran om att bilda Företagsfinans.³⁷ Den efterföljande utvecklingen kom sedan att återspegla det scenario som Bankföreningens styrelse hade diskuterat. I sitt remissvar var Bank- och fondinspektionen skeptisk till förslaget. Den erinrade om att 1955 års banklagstiftning hade skapat möjligheter för affärsbankerna att i betydande omfattning lämna blancokrediter och långtidsbundna lån åt småföretagare men att dessa möjligheter utnyttjats i ytterst ringa grad. Särskilt gällde detta blancokrediterna. Detta tydde enligt inspektionen på att behovet av ett nytt kreditinstitut var ringa eller helt obefintligt. Även från andra aspekter menade man att förslaget föreföll svagt motiverat. Ett centralt institut utan lokal representation skulle få svårt att etablera en tillräckligt noggrann övervakning av kreditgivningen på grund av avståndet mellan huvudkontoret och kunderna. Vidare kunde det inte anses lämpligt att krediter utan säkerhet ens till någon del lades till grund för obligations- eller annan liknande upplåning på lång sikt. Istället borde den planerade kreditgivningen kunna ske inom det existerande kreditväsendets ram. Inspektionen erinrade i det här sammanhanget även om den kreditgivning till mindre och medelstora företag som med statligt stöd bedrevs genom olika fonder och företagareföreningar. När det gällde behoven hos de företag som självständigt ville gå ut och låna på obligationsmarknaden, kunde dessa fyllas av AB Industrikredit efter en viss omarbetning av bolagsordningen och en organisatorisk upprustning.³⁸

Förhandlingarna mellan staten och Bankföreningen

Även AB Industrikredit fick skrivelsen på remiss och dess styrelseordförande, Erik Westerlind, kontaktade Thunholm. Westerlind föreslog att representanter för bankerna och AB Industrikredit skulle träffas och överlägga om ett eventuellt samgående mellan de två bolagen, det existerande Industrikredit och det planerade AB Företagsfinans. Ett möte ägde sedan rum mellan tre bankrepresentanter (Thunholm, Källqvist och Strömberg) och tre representanter för Industrikredit (Westerlind, Lundgren och vd Bo Frick). Under mötet frågade Westerlind om inte syftet bankerna ville uppnå med AB Företagsfinans lika väl kunde tillgodoses genom en ombildning av Industrikredit på sådant sätt att bankerna fick större inflytande där. Samtidigt fanns det en möjlighet att reglerna för Industrikredit mjukades upp så att det nya bolaget kunde driva även mera riskbetonad utlåning.³⁹

Ett problem som representanterna från Industrikredit uppmärksammade under mötet, var att AB Industrikredits goda ställning och anseende på

kapitalmarknaden kunde rubbas genom att bolaget fick mera riskfyllda engagemang i sin portfölj. Det förslag som lyftes fram för att hantera detta var att klyva verksamheten i två delar. En del skulle tillhandahålla krediter mot bottenlån finansierad med upplåning mot inteckningar inom 50 procent av taxeringsvärdet. Denna del skulle garanteras av staten. Den andra delen skulle garanteras av bankerna och vara inriktad mot sekundära lån och förtroendekrediter, finansierad med upplåning mot högre belägna inteckningar.⁴⁰

Aktiekapitalet skulle enligt detta förslag behållas vid ungefär nuvarande storlek men omfördelas så att alla banker blev delägare och tillsammans fick lika många aktier som staten.⁴¹ Detta skulle medföra en maktförskjutning inom AB Industrikredit, då staten enligt den ursprungliga bolagsordningen skulle äga minst fem åttondelar av antalet aktier. I praktiken ägde staten aktier i bolaget till ett belopp av ungefär tre fjärdedelar av aktiekapitalet. Återstående aktier ägdes av fyra affärsbanker: Svenska Handelsbanken, Skandinaviska Banken, Göteborgs Bank och Sveriges Kreditbank.⁴²

Överlag var Bankföreningens styrelse positiv till fortsatta förhandlingar om en ombildning av AB Industrikredit. Exempelvis noterade Thunholm att det fanns ett antal fördelar med en sådan samverkan mellan staten och bankerna. Det fanns en färdig organisation med en finansieringsmodell att utgå från, och det blev också möjligt att hantera de konkurrensproblem som annars skulle uppstå. En statlig delaktighet gjorde även att det blev lättare att låna från pensionsfonder. En statlig medverkan gjorde också att eventuell kritik från småföretagare som var missnöjda med avslag eller hög ränta på sina krediter skulle bli enklare att hantera.⁴³

I april 1959 orienterade Thunholm Bankföreningens styrelse om hur den första delen av förhandlingarna hade utfallit. Thunholm hade haft ett antal områden som han hade tagit upp för att säkerställa att ett ombildat AB Industrikredit uppnådde samma mål som bankerna velat uppnå med AB Företagsfinans. Det första området var möjligheten till en mer långtgående finansiering, som även innefattade sekundärlån och viss förtroendekreditgivning, samt, i undantagsfall, aktieteckning i vederbörande företag. Enligt Westerlind var dessa finansieringsformer, förutom aktiefinansiering, som var ett politiskt ömtåligt område, möjliga att implementera. Det andra området var äganderättsförhållanden. Det föreslagna hälftenägandet mellan staten och bankerna lämnade ganska litet utrymme för att släppa in flera banker i det tilltänkta institutet. Av den anledningen fanns det skäl att diskutera andra fördelningsgrunder. Westerlind noterade emellertid att möjligheterna att öka utsträckningen av en försäljning av statens aktier i AB Industrikredit hade minskat. AB Industrikredit, som tidigare hade varit en ganska anonym organisation, hade fått viss offentlig uppmärksamhet i samband

med diskussionen av AB Företagsfinans. Av politiska skäl var det därför svårt att hitta andra möjligheter än ett hälftenägande. Ett annat förslag som lyftes fram var att aktiekapitalet skulle fördelas lika i samband med att aktiekapitalet höjdes till tolv miljoner: sex miljoner från staten och sex miljoner från bankerna. Det fanns också ett önskemål från staten att utse styrelseordförande.⁴⁴

För att hantera dessa tekniska frågor hade en expertgrupp tillsatts. Representeranter för Bankföreningen var Fessé, Ando Wikström (Sundsvalls Enskilda Bank), Sven Hägerstedt (Svenska Handelsbanken) samt bankjuristen Pontus Modigh (Stockholms Enskilda Bank). AB Industrikredit representerades förutom Lundgren och Frick av hovrättsråd Gunnar von Sydow samt Erik Karlsson (auktoriserad revisor i Bohlins redovisningsbyrå).⁴⁵

Vid sitt möte i april 1959 diskuterade Bankföreningens styrelse hur den skulle ställa sig till ägandefördelningen. Källqvist föredrog att staten lät bankerna förvärva den del av statens nuvarande aktieinnehav som översteg hälften av aktiekapitalet. Dessa aktier, jämte de som innehades av Svenska Handelsbanken, Skandinaviska Enskilda Banken, Göteborgs Bank och Sveriges Kreditbank, skulle fördelas bland samtliga banker enligt de grunder som man kunde komma överens om.⁴⁶ Frågan behandlades även på ett möte i juni 1959 då Fessé redovisade förhandlingsläget inför Bankföreningens styrelse. Han noterade att det varit lönlöst att diskutera någon annan proportion än hälftendelning. Vidare hade inledningsvis en tudelning av verksamheten diskuterats mot bakgrund av att det fanns en rädsla att AB Industrikredit tappade sitt anseende som låntagare hos kapitalmarknadsinstitutet om utlåningen blev mer riskfylld. Att detta skulle vara fallet hade dock förnekats av ett antal försäkringsbolag, vilket ledde till att idén om tudelning av olika krediter avfördes från agendan. Det hade även fastställts att aktiekapitalet skulle vara åtta miljoner, och att staten skulle sälja sitt innehav till bankerna för att åstadkomma ett hälftenägande. Det återstående problemet var att fastställa maximumgränsen för utlåningsrätten. Här hade staten inledningsvis varit snäv i sin bedömning, men Fessé trodde att parterna skulle nå en kompromiss.⁴⁷

Den avslutande förhandlingslösningen

I augusti 1959 var förhandlingarna mellan staten och Bankföreningen klara. Det avtal som godkändes av riksdagen den 4 mars 1960 innebar att staten skulle överlåta ytterligare aktier till ett antal banker, varigenom aktiekapitalet skulle komma att fördelas lika mellan staten och berörda banker. Aktiekapitalet (åtta miljoner kronor) skulle för tillfället inte ökas. Enligt förslaget skulle vardera parten komma att få fyra styrelseledamöter.

Ordförande skulle liksom hittills utses av staten.⁴⁸ Utlåningskapaciteten skulle vara 300 miljoner kronor, varav 60 miljoner mot sekundärsäkerhet och sju-åtta miljoner mot tertiärsäkerhet.⁴⁹ Den 12 augusti 1960 fullföljdes sedan avtalet om aktieförsäljning.⁵⁰ Den slutliga fördelningen av bankernas ägande i det ombildade Industrikredit framgår av Tabell 1:

Tabell 1. Fördelningen av bankernas ägande i AB Industrikredit.

Bank	Antalet aktier
AB Bohusbanken	10
Göteborgs Bank	600
Jämtlands Folkbank	24
Skandinaviska Banken	880
Skaraborgs Enskilda Bank	80
Skånska Banken	100
Smålands Bank	80
Stockholms Enskilda Bank	100
Sundsvalls Enskilda Bank	136
Svenska Handelsbanken	1 015
Sveriges Kreditbank	600
Upplands Enskilda Bank	80
Östergötlands Enskilda Bank	84
Sparbankernas Bank	50
Jordbrukets bank	25

Källa: Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 17 augusti 1960, § 142, Svenska Bankföreningens arkiv.

Ett viktigt inslag i beslutsprocessen bakom ombildandet av AB Industrikredit var att gamla och nya strukturer på marknaden för småföretagskrediter kombinerades. Visserligen dominerades beslutsprocessen inledningsvis av traditionella låsningar mellan aktörerna kring de förutsättningar som uppkommit från och med 1930-talet när det gällde rollfördelning och tolkningsföreträde mellan stat och marknad. Införandet av ATP-systemet medförde dock nya förutsättningar för kapitalbildningen som både staten och bankerna ville utnyttja. För att hantera denna nya situation valde aktörerna till slut en kompromiss genom att omorganisera ett befintligt kreditinstitut och ge det ett nytt uppdrag.

AB Företagskredit och behovet av en reglerad men fungerande marknad

Staten ansåg dock att det även var nödvändigt att utreda om det fanns behov av ytterligare ett kreditinstitut som skulle täcka det kreditbehov som på grund av kredittidens längd inte kunde tillgodoses av affärsbankerna, och som till följd av brist på belåningsbara säkerheter inte heller kunde mötas av AB Industrikredit.⁵¹ En ny utredning, 1960 års företagskreditutredning, tillsattes därför av finansminister Gunnar Sträng i maj 1960. I kommittédirektiven påpekade finansministern att även om kreditförsörjningen fick anses tillfredsställande för investeringsbehovet hos näringslivet i sin helhet, kunde det inte uteslutas att det fanns kännbara finansieringssvårigheter inom vissa sektorer. Det var sannolikt att sådana svårigheter i första hand påverkade de mindre företagen. Både deras självfinansieringsförmåga och möjligheter till upplåning på den reguljära kreditmarknaden var i allmänhet mindre än den hos större företag. Av dessa anledningar var det nödvändigt för staten att utöka sin medverkan i kreditgivningen till de mindre företagen.⁵²

Finansministern noterade i det här sammanhanget att en betydande utvidgning av den svenska obligationsmarknaden hade inträffat under 1960 då värdet av de långa obligationerna var väsentligt högre än under tidigare år. Trots detta var obligationsutgivning som upplåningsform av naturliga skäl fortfarande förbehållen stora företag. För att även mindre företag skulle bli i stånd att effektivt utnyttja denna lånemarknad förutsatte det tillgång till ett institut, som kan uppträda som låntagare på obligationsmarknaden för de mindre företagens räkning. I detta sammanhang erinrade finansministern även om betydelsen av fondbildningen inom den allmänna tilläggs pensionen (ATP). Denna fondbildning var en av de faktorer som bidragit till att öka efterfrågan på långa obligationer och därmed skapa en bättre fungerande kapitalmarknad. Finansministern var medveten om att denna fondbildning till en inte obetydlig del kom från arbetsgivaravgifter från mindre företag liksom från företagarnas egenavgifter. Det framstod därför som rimligt att denna fondbildning skulle bidra till att underlätta även dessa företags kreditförsörjning. Finansministern understödde därmed förslaget från 1957 års pensionskommitté att kapitalmarknadens institutionella ram byggdes ut med nya hypoteksinstitut.⁵³

Enligt Sträng borde det planerade kreditinstitutets utlåning ske efter en strikt affärsmässig prövning av de framlagda projektens förväntade lönsamhet. Utredningen skulle därför pröva i vilka former denna kreditbedömning borde äga rum. Det föreföll dock redan av kostnadsskäl inte rimligt att för det nya institutets räkning bygga upp en särskild, lokalt förgrenad organisation för prövning av kreditvärdighet. Institutet borde istället anknyta till

något eller några av redan existerande organ. Vidare skulle finansieringen av institutets verksamhet ske genom obligationsupplåning, och utredningens uppdrag blev då att utreda och lägga fram förslag till sådana former för denna upplåning och för statens medverkan som skulle främja och förbilliga institutets finansiering. Om syftet med utlåningsverksamheten skulle uppnås, måste institutet också kunna hantera vissa risker. Skillnaden mellan institutets finansieringskostnader och de marknadsmässiga utlåningsräntor som tillämpades borde därför skapa en marginal för att utöver administrationskostnaderna täcka de förluster som kan komma att uppstå vid utlåningen. Här menade finansministern att man borde överväga en viss garanti för institutets upplåning eller av staten tillskjuten grundfond som stöd för verksamheten.⁵⁴

Nya spänningar mellan staten och Bankföreningen

Ingen representant i Bankföreningen var representerad i 1960 års Företagskreditutredning. Flera ledamöter av Bankföreningens styrelse uttryckte sin frustration inte bara över att det resulterade i en bristande insyn i utredningen, utan även att staten verkade ifrågasätta bankernas kompetens inom området. Exempelvis fann Browaldh beslutet om att utreda ett nytt kreditinstitut anmärkningsvärt mot bakgrund av vad som förekommit i samband med förhandlingarna om AB Företagsfinans och AB Industrikredit. Thunholm menade att kreditgivning till små företag var en uppgift för affärsbankerna. Om bankerna fått fullfölja sina planer angående Företagsfinans hade ett nytt kreditinstitut inte varit nödvändigt. De existerande begränsningarna inom kreditutgivningsmöjligheterna berodde inte på bankerna, utan på de önskemål som staten framfört under förhandlingarna.⁵⁵

Bankföreningen hade också farhågor om att en i grunden marknadsbaserad kreditgivning skulle kunna påverkas av de politiska och sociala målsättningar, relaterade till exempelvis regional- och arbetsmarknadspolitik, som allt starkare kopplades till de statliga kreditprogrammen. Ett exempel som beskriver Bankföreningens åsikt i detta avseende är remissvaret på ett betänkande om den framtida statliga kreditgivningen som hade publicerats av Utredningen för översyn av kreditstödet åt hantverk och småindustri våren 1959.

Utredningsförslaget gick ut på att avveckla de äldre låneformer vars syfte varit att främja start och utveckling av hantverks- och småindustriföretag. Denna långivning skulle ersättas av en expansion av de låneformer, främst industrigarantilån, som hade införts under 1950-talet. Till skillnad från de äldre stödformerna var industrigarantilån i allmänhet förbundna med villkor att företaget skulle tillgodose sysselsättnings- och lokaliseringspo-

litiska intressen. Utredningen menade dock att statens politiska önskemål inte skulle vara en överordnad målsättning. Önskemål om sysselsättning och lokaliseringssynpunkter skulle aldrig dominera över de affärsmässiga principerna; det var ett missbruk av statliga medel om de användes till att konservera företag som i själva verket saknade livsduglighet.⁵⁶ I Bankföreningens remissvar framhölls dock att det inte var möjligt att införliva principer från en fungerande kreditmarknad i ett statligt stödsystem på det sättet som utredningen framhöll. Av den anledningen var det angeläget att det skapades klarhet avseende gränsdragningen mellan det socialt betingade kreditstödet och den kreditgivning som vilade på affärsmässiga räntabilitetskriterier. I det här avseendet lyfte Bankföreningen fram en undersökning från åren 1956–1958 som visade att kreditmarknaden för små företag fungerade. Om det fanns sociala skäl till kreditgivning, exempelvis att slå vakt om utvecklingspotentialen lokalt, med sysselsättnings- och lokaliseringsbehov, borde denna kreditgivning vila på kriterier som låg utanför de generella villkoren för övrig kreditgivning.⁵⁷

Utredningsförslaget som gemensam plattform

1960 års Företagskreditutredning följde dock de principer om marknadsmissighet som finansministern hade fastslagit. Utredningen konstaterade att debatten om penningpolitikens effektivitet som investeringsstyrande medel under 1950-talet hade kunnat föras mot bakgrund av praktiska erfarenheter av kreditpolitikens verkningssätt i en ekonomi av svensk typ. I denna debatt anförde representanter för de mindre företagen ofta att en åtstramning på kreditmarknaden träffade de mindre företagens finansieringsmöjligheter relativt hårdare än de större företagens. Även vid de kontakter som utredningen hade med småföretagare och deras organisationer hade denna synpunkt återkommit med betydande skärpa. Representanter för kreditinstituten hade emellertid ofta hävdats, att en kreditåtstramning inte skulle ha denna effekt, och som bevis hade de i första hand pekat på utvecklingen av affärsbankernas utlåning.⁵⁸ Utvecklingen av denna utlåning, som var den enda som redovisades efter låntagarens storlek i kreditmarknadsstatistiken, visade att de mindre företagens andel av bankkrediterna inte föll, utan tvärtom steg vid en skärpning av bankernas kreditransonering. Detta var bland annat fallet under de typiska kreditåtstramningsåren 1955 och 1956. Även under åren därefter hade de mindre företagens kreditandel stigit. Under 1960, däremot, som präglades av en exceptionellt stark uppgång i bankernas utlåning, sjönk de mindre företagens andel. Detta hindrade givetvis inte att bankkrediterna under denna period absolut sett steg väsentligt även för denna grupp av låntagare.⁵⁹

1960 års Företagskreditutredning framhöll dock att små och medelstora företags sårbarhet vid en kreditåtstramning gjorde att de var beroende av andra finansieringsmedel, vilket var den avgörande faktorn i utredningens analys. Utredningen drog därför slutsatsen att de argument som hade framförts i aktuell debatt och forskning inte stred mot uppfattningen att en kreditpolitisk begränsning av upplåningsmöjligheterna skulle påverka de mindre företagens investeringsplaner mer än de större företagens. Större företag hade avsevärt bättre möjligheter till upplåning utanför kreditinstituten, vilket fick en ökad betydelse vid en kreditåtstramning.⁶⁰

I det här avseendet konstaterade 1960 års Företagskreditutredning att även om den nuvarande kreditorganisationen var förhållandevis väl utbyggd, var detta förhållande begränsat när det gäller reellt långfristiga lån mot botteninteckning till mindre och medelstora företag. Utredningen pekade här särskilt på den utveckling som möjliggjorts genom AB Industrikredits omorganisation. Under perioden september 1960–november 1961 ökade bolagets utestående lån beloppsmässigt med 67 procent, och verksamheten hade även fått ökad betydelse för andra näringsgrenar än de som tidigare i huvudsak dominerat bland låntagarna, exempelvis för jordbrukets binärningar. Trots detta hade hittills endast omkring en tredjedel av bolagets kreditkapacitet tagits i anspråk, och omfattningen av bolagets lånerörelse kunde därför väntas öka avsevärt även i fortsättningen i takt med att den efter bolagets omorganisation särskilt stora anhopningen av låneansökningar hann avverkas. För krediter mot annan säkerhet än botteninteckning var möjligheterna däremot mera begränsade, speciellt när det gällde långfristiga krediter i bunden form.⁶¹ Tack vare statliga lån och industrigarantilån hade dock hantverket och småindustrin under senare år fått ökade möjligheter till mera långfristiga lån.⁶²

Utredningen kom därför till slutsatsen att de institutionella betingelserna för de mindre företagens upplåning borde förbättras. Den brist i den nuvarande kreditorganisationen som därvid i första hand borde täckas gällde begränsningen i de mindre företagens tillgång till långfristig upplåning, särskilt i bunden form. I synnerhet var det fråga om behovet av krediter mot annan säkerhet än botteninteckning. Det mest ändamålsenliga sättet att tillgodose detta behov var enligt utredningens mening att skapa ett nytt kreditinstitut för sekundärkrediter, särskilt avsett för mindre och medelstora företag.⁶³

Med utgångspunkt i dessa överväganden föreslog utredningen att det nya kreditinstitutet skulle utformas som ett aktiebolag i huvudsaklig överensstämmelse med AB Industrikredit, och att i detta nya bolag staten och affärsbankerna, inklusive Sparbankernas Bank AB och Jordbrukets bank, bidrog med hälften av aktiekapitalet. Vid Bankföreningens styrelsemöte i

september 1961 anmälde Tore Browaldh att 1960 års Företagskreditutredning hade lämnat över ett förslag med innebörden att affärsbankerna och staten gemensamt skulle bilda ett hypoteksaktiebolag för sekundärkreditgivning avsett att komplettera kreditgivningen från AB Industrikredit. Samtliga banker som ingick som delägare i AB Industrikredit förklarade sig villiga att medverka i det nya institutet under förutsättning att det drevs på ett affärsmässigt sätt, det vill säga så att normal förräntning kunde erhållas på det insatta kapitalet.⁶⁴

I det avtal som sedan bekräftades av riksdagen i mars 1962 beslutades att staten och affärsbankerna fick hälften vardera av aktiekapitalet och svarade även i övrigt till lika delar för bolagets förpliktelser. Liksom AB Industrikredit, fick det nya institutet en garantifond som särskild säkerhet. I överensstämmelse med vad som föreslagits i fråga om aktiekapitalet bestämdes garantifonden till hälften av motsvarande fond i AB Industrikredit, och fastställdes därmed till tolv miljoner kronor. I likhet med vad som gällde för AB Industrikredit skulle staten skjuta till sex miljoner kronor i form av en garantiförbindelse utfärdad av fullmäktige i Riksgäldskontoret. Återstående sex miljoner skulle ställas till förfogande av affärsbankerna i form av reverser på samma belopp.⁶⁵

AB Industrikredit och AB Företagskredit inom ATP-systemet

Förhandlingarna om AB Industrikredit och AB Företagskredit motive- rades av att både staten och bankerna behövde hitta ett sätt att hantera kapitalbildningen relaterad till ATP-systemet. AB Industrikredit och AB Företagskredit hamnade därigenom i ett speciellt marknadssegment för förmedlingen av krediter från kapitalet i ATP-systemet. AP-fondens organisation och placeringsreglemente förutsatte att fondens kapitalutbud i stor utsträckning kanaliserades via så kallade mellanhandsinstitut till de slutliga låntagarna. AB Industrikredit och Företagskredit AB kom därmed att förmedla utlåningen från AP-fonden till företag vilkas kapitalbehov var för begränsade för att emittera obligationer.⁶⁶ I en utvärdering som genomfördes 1978 konstaterades att kretsen av sådana låntagare var relativt vid även om industriföretag dominerade. Till följd av de beloppsgränser som fanns för långivningen dominerades låntagarna av medelstora företag snarare än småföretag.⁶⁷

Den starka kopplingen mellan AP-fonden å ena sidan och AB Industrikredit och AB Företagskredit å den andra framgår av Tabell 2 och Tabell 3 som redovisar upplåning respektive utlåning för dessa institut under perioden 1960–1970. De obetydliga egna medlen medförde att utlå-

ningen expanderade helt i takt med upplåningen, där AP-fonden var den helt dominerande långgivaren.⁶⁸ Även om de bägge instituten hade liknande inriktning, visar siffrorna i Tabell 2–3 också att AB Industrikredit hade en väsentligt större utlåning än AB Företagskredit. Den komplementaritet mellan instituten som diskuterades i förarbeten och under beslutsprocessen kom alltså att realiseras.

Tabell 2. AB Industrikredits och AB Företagskredits utlåning 1960–1970 (miljoner kronor, valda år).

	1960	1965	1970
<i>AB Industrikredit</i>			
Bruttoulåning, utbetalt	–	122	452
Amorteringar	–	26	87
Nettoulåning	–	96	365
Utestående lån vid årets slut	75	459	1 545
<i>AB Företagskredit</i>			
Bruttoulåning, utbetalt	–	16	60
Amorteringar	–	1	12
Nettoulåning	–	15	48
Utestående lån vid årets slut	–	35	201

Källa: SOU 1978:11, s. 610.

Tabell 3. AB Industrikredits och AB Företagskredits långfristiga upplåning 1960–1970 (miljoner kronor, valda år).

	1960	1965	1970
<i>AB Industrikredit</i>			
Bruttoupplåning	–	129	448
Amorteringar	–	22	72
Nettoupplåning	–	107	376
Utestående lån vid årets slut	60	450	1 550
<i>AB Företagskredit</i>			
Bruttoupplåning	–	17	59
Amorteringar	–	1	10
Nettoupplåning	–	16	49
Utestående lån vid årets slut	–	32	198

Källa: SOU 1978:11, s. 609.

Sammanfattning

Den här uppsatsen har visat att trots att det fanns betydande motsättningar mellan staten och bankerna i fråga om småföretagsfinansiering, kunde de ändå förhandla fram en gemensam lösning för AB Industrikredit och AB Företagskredit. Det fanns en medvetenhet hos bägge parter att förslaget från 1957 års pensionskommitté att speciella hypoteksinstitut skulle skapas för förmedling av långfristig kredit till små och medelstora företag hade potential att ändra villkoren på kreditmarknaden.

Inledningsvis var det Bankföreningen som tog initiativet med idén om Företagsfinans. Relationen mellan bankerna och staten var dock så institutionaliserad att det gick att förutse hur staten skulle agera. Genom inarbetade personkontakter kunde Bankföreningens medlemmar få information om statens intentioner. När de statliga representanterna i dåvarande Industrikredit kontaktade Bankföreningen kunde parterna snabbt börja förhandla fram en gemensam lösning som ledde fram till en ombildning av AB Industrikredit. Samma ömsesidiga relation kännetecknade bildandet av AB Företagskredit. Även om det var staten som tog initiativ till AB Företagskredit bjöds Bankföreningen in till förhandlingar och deltog sålunda i den slutliga utformningen av detta institut.

En viktig faktor som möjliggjorde dessa utfall var att parterna inte insisterade på att föra in de skilda synsätt på småföretagens kreditmarknad som de hade utvecklat var för sig under efterkrigstiden. Staten insåg att den politiska styrning som kännetecknade lånefonderna aldrig skulle accepteras av Bankföreningen. Samtidigt insåg Bankföreningen att det inom ramen för efterkrigstidens regleringsregim på kreditmarknaden var omöjligt att konfrontera staten för att hålla denna utanför kreditmarknaden.

AB Industrikredit och AB Företagskredit blev därigenom strömlinjeformade institut för bankernas och statens gemensamma syfte att organisera kapitalbildningen inom ATP-systemet. Med återkoppling till artikelns analytiska ramar hade alltså gränsen mellan stat och banker suddats ut. Genom att bägge instituten ägdes till hälften av staten och bankerna måste de betraktas som representativa för den blandningsadministrativa organisationsformen där intresset hos arbete och kapital har sammanflätats.

Summary

The Intertwined Interest: The State, the Commercial Banks and Small Business Finance during the Supplementary Pension Reform, 1958–1962

This article focuses on the interaction between the state and Swedish banks during the establishment of two institutes for small business credit, AB Industrikredit and AB Företagskredit, between 1958 and 1962. These institutes were established as intermediaries between the supplementary pension system and the credit market. We have been able to elucidate this process by the Swedish Bankers' Association granting us privileged access to archival material on these negotiations.

It is demonstrated that the strong ideological conflict characterizing the parliamentary debate on the supplementary pensions system did not spill over into the system being implemented within the financial sector as this was organized through the examined credit institutes. Instead, the banks and the state were able to negotiate through established channels and arenas for business-government relations in the financial sector. Even if the parties initially exhibited mistrust based on different historical interpretations of the market for small business credit, they also recognized the degree of change that would be brought on by the supplementary pension system with regard to the financial markets and capital formation as a whole. Hence, they downplayed ideological differences and strived to reach an outcome that was mutually beneficial in its final form. A crucial indication of this consensus is that fifty percent of each institute was owned by the state while the other fifty percent was owned by the banks.

Keywords: Sweden, economic history, financial history, small business finance, business-government relations

Noter

- 1 Detta arbete har finansierats av Jan Wallanders och Tom Hedelius Stiftelse. Vi vill tacka Svenska Bankföreningen som generöst låtit oss ta del av föreningens arkivmaterial, utan vilket detta arbete inte hade kunnat genomföras.
- 2 Tommy Möller, *Svensk politisk historia. Strid och samverkan under tvåhundra år*, Lund 2019, s. 156–159.
- 3 Ibid.
- 4 Se exempelvis Urban Lundberg & Klas Åmark, "Social Rights and Social Security: The Swedish Welfare State, 1900–2000", *Scandinavian Journal of History* 2001:3, s. 167–168 och Ylva Hasselberg & Henry Ohlsson, "Collective Wealth Formation: Conflict and Compromise in Sweden, 1950–2000", i *The Contradictions of Capital: The Piketty Opportunity*, Pat Hudson & Keith Tribe (red.), Newcastle 2016, s. 109–110.
- 5 Nils Elvander, *Intresseorganisationerna i dagens Sverige*, Lund 1966, s. 192–193.
- 6 Laura Philips Sawyer & Herbert Hovenkamp, "New Perspectives in Regulatory History", *Business History Review* 2019:4, s. 661.
- 7 Detta framgår av text på handlingarnas omslag, som är det enda som finns kvar i den volym där konseljakter arkiverats, Finansdepartementet, Konseljakter 4 mars 1960, ärende 30, Riksarkivet (RA), Marieberg.
- 8 NOU 1982:3, *Maktutredningen. Slutrapport*, Oslo 1982; Gudmund Hernes, *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon*, Oslo 1978.
- 9 Lars Jonung, "Riksbanken i regleringsekonomin. Mötena mellan Riksbanken och affärsbankerna 1956–1973", i *Från räntereglering till inflationsnorm. Det finansiella systemet och Riksbankens politik 1945–1990*, Lars Werin (red.), Stockholm 1993, s. 382.
- 10 Ibid, s. 368–370.
- 11 Ibid., s. 377.
- 12 Laure Quennouëlle-Corre, "State and finance", i *The Oxford Handbook of Banking and Financial History*, Youssef Cassis, Richard S. Grossman & Catherine R. Schenk (red.), Oxford 2016, s. 420–436.
- 13 John Zysman, *Governments, Markets, and Growth: Financial Systems and the Politics of Industrial Change*, Ithaca 1983; Ton Notermans, *Money, Markets and the State. Social Democratic Policies since 1918*, Cambridge 2000.
- 14 Kungl. Maj:ts Proposition nr 260/1934.
- 15 Kungl. Maj:ts Proposition nr 177/1936.
- 16 SOU 1946:40, s. 32–33; "P.M. angående småindustrins lokalisering med hänsyn till landsbygdens befolkningsproblem", RA, YK 958, vol. 1.
- 17 Kungl. Maj:ts proposition 210/1954.
- 18 SOU 1949:13, *1945 års Bankkommitté. Betänkande med förslag om inrättande av en statlig affärsbank*, Stockholm 1949.
- 19 SOU 1952:2, *Förslag till lag om bankrörelse m.m. Avgivet av 1949 års Banklagssakkunniga*, Stockholm 1952.
- 20 För en översikt av 1955 års banklag, se Mats Larsson, *Staten och kapitalet – det svenska finansiella systemet under 1900-talet*, Stockholm 1998, s. 153–156.
- 21 SOU 1958:4, *Promemoria med förslag om fondförvaltning m.m. i samband med en utbyggd pensionering*, Stockholm 1958.
- 22 SOU 2012:53, *AP-fonderna i pensionssystemet – effektivare förvaltning av pensionsreserven. Betänkande av Buffertkapitalsutredningen*, Stockholm 2012, s. 87–88.
- 23 SOU 1958:4.

- 24 Detta remissvar berörde motioner i första kammaren 38/1958, 198/1958 och 312/1958 samt motioner i andra kammaren 44/1958, 237/1958 och 363/1958.
- 25 Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 12 mars 1958, bilaga 3. Svenska Bankföreningens arkiv, Stockholm.
- 26 Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 12 mars 1958, § 17. Svenska Bankföreningens arkiv.
- 27 Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 21 maj 1958, § 3, Svenska Bankföreningens arkiv. Jämför även Larsson 1998, s. 154–155.
- 28 Protokoll, hållet vid sammanträde med Svenska Bankföreningen i Stockholm den 11 juli 1958, bilaga 12, Svenska Bankföreningens arkiv.
- 29 Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 17 september 1958, bilaga 6, Svenska Bankföreningens arkiv.
- 30 Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 17 september 1958, § 5, Svenska Bankföreningens arkiv.
- 31 Jämför Rikard Westerberg, "The Alternative: How Nordic Business Interest Associations Attempted to Formulate an Ideological Programme, 1945–1975", *Scandinavian Journal of History* 2019:5, s. 577.
- 32 I Bankföreningens protokoll används genomgående "Bankinspektionen" istället för Bank- och fondinspektionen, som var myndighetens fullständiga namn.
- 33 Protokoll, hållet med sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 17 september 1958. § 5, Svenska Bankföreningens arkiv.
- 34 Ibid.
- 35 Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 16 oktober 1958, § 7, Svenska Bankföreningens arkiv.
- 36 Ibid.
- 37 Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen den 18 mars 1959, bilaga 14, Svenska Bankföreningens arkiv.
- 38 Kungl. Maj:ts Proposition nr 102/1960, s. 6–7.
- 39 Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 18 mars 1959, § 54, Svenska Bankföreningens arkiv.
- 40 Ibid. Botteninteckning är en tidigare benämning på en inteckningsrevers (skuldebrev för panträtt) i fastighet, och kunde omfatta upp till 75 procent av fastighetens värde.
- 41 Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 18 mars 1959, § 54, Svenska Bankföreningens arkiv.
- 42 Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 15 april 1959, § 72, Svenska Bankföreningens arkiv; Kungl. Maj:ts Proposition nr 102/1960, s. 12.
- 43 Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 18 mars 1959, § 54; Svenska Bankföreningens arkiv.
- 44 Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 15 april 1959, § 72, Svenska Bankföreningens arkiv.
- 45 Ibid.
- 46 Ibid.
- 47 Protokoll, hållet vid sammanträde med styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 11 juni 1959, § 108, Svenska Bankföreningens arkiv.
- 48 Kungl. Maj:ts Proposition nr 102/1960, s. 12.
- 49 Protokoll, hållet vid sammanträde för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 26 augusti 1959, § 125, Svenska Bankföreningens arkiv.

- 50 Protokoll, hållet vid sammanträde för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 17 augusti 1960, § 142, Svenska Bankföreningens arkiv.
- 51 Anförande av chefen för finansdepartementet den 20 maj 1960, RA, YK 2233, vol. 1.
- 52 Ibid.
- 53 Ibid.
- 54 Ibid.
- 55 Protokoll, hållet vid sammanträde för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 15 juni 1960, § 122, Svenska Bankföreningens arkiv.
- 56 SOU 1959:7, *Betänkande angående statligt kreditstöd till hantverk och småindustri m.m.*, Stockholm 1959, s. 41–43.
- 57 Protokoll, hållet vid sammanträde för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 16 september 1959, § 138 och bilaga 12, Svenska Bankföreningens arkiv.
- 58 Sammandrag av vissa synpunkter som framkommit vid 1960 års Företagskreditutrednings "hearings" med representanter med för kreditinstituten samt hantverks- och industriorganisationerna, RA, YK 2233, vol. 1.
- 59 SOU 1961:64, *Långfristiga krediter till mindre företag*, Stockholm 1961, s. 40; PM angående statistik rörande de små och medelstora företagen, RA, YK 2233, vol. 1.
- 60 SOU 1961:64, s. 42.
- 61 För en kredit i bunden form är räntan konstant under hela kreditperioden.
- 62 SOU 1961:64, s. 46–47.
- 63 Ibid., s. 49.
- 64 Protokoll, hållet vid styrelsen för Svenska Bankföreningen i Stockholm den 27 september 1961, § 174, Svenska Bankföreningens arkiv
- 65 Kungl. Maj:ts proposition nr 124/1962.
- 66 SOU 1978:11, *Kapitalmarknaden i svensk ekonomi, del 1, Huvudbetänkande*. Stockholm 1978, s. 603.
- 67 Ibid., s. 608.
- 68 Ibid., s. 615.